

LUANA MIRUNA POP (coordonator), *Dicționar de Politici Sociale*, București, Editura Expert, 2002

Ultimii 11 ani au însemnat o acumulare vastă de experiență în studiul politicilor sociale. Numeroase cercetări, studii concretizate în publicații, realizate de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții sau Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității București au făcut posibilă apariția acestui dicționar. Aceasta a presupus un efort mare de colectare și sintetizare a informațiilor. În general, într-un domeniu este nevoie de acumularea unei mase critice de public, pentru constituirea unui limbaj.

Dicționarul este realizat de către un grup, majoritar tânăr, format fie din cercetători ai Institutului de Cercetare a Calității Vieții și din profesori ai Facultății de Sociologie și Asistență Socială*.

Așa cum aprecia și Ioan Mihăilescu în prefață, apariția unui dicționar este un semn de maturitate al respectivului domeniu. La un moment dat, după atingerea pragului acumulării teoretice și metodologice, apare necesitatea unificării, standardizării limbajului.

Pe de altă parte, treptat, pe parcursul acestei perioade, a crescut importanța acordată domeniului în mediul universitar prin introducerea politicilor sociale drept curs și drept specializare în cadrul unui program de *master*, la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială. Numărul celor interesați de domeniu și implicați în acesta a crescut, de asemenea: cercetători, profesori, doctoranzi, masteranzi, studenți. Dat fiind acest context, apariția dicționarului a fost una așteptată, dar și necesară pentru toți aceștia. Dicționarul este deci un instrument extrem de util în mediul academic, universitar și nu numai.

Domeniul politicilor sociale este strâns legat de mediul politic concret. Politicile sociale sunt componente ale politicilor de guvernare. Discutarea problemelor legate de sărăcie și protecție socială este frecvent întâlnită în mass-media. Domeniul pare foarte accesibil, astfel că a apărut o inflație a celor „avizați”. De multe ori, noțiunile sunt folosite greșit, în necunoștință de cauză. Dicționarul ar putea fi un instrument util celor implicați în decizia privind protecția socială și celor din administrația publică.

Lucrare vastă, de peste 850 de pagini, cuprinde aproximativ 300 de termeni.

Aș spune că este mai mult decât un simplu dicționar, pentru că nu oferă doar definirea termenilor, variațiile conceptuale, dar este și o analiză a protecției sociale în perioada tranziției

Prezentarea noțiunii este detaliată pe mai multe pagini, oferind multe informații, ceea ce m-a surprins într-un mod plăcut. Este prezentat istoricul problemei, tipurile, formele, cadrul juridic care reglementează, finanțarea, ce se întâmplă la noi, dar ce se întâmplă și în Europa, pentru o perspectivă comparativă, sunt prezentate date concrete privind situația actuală, trimiteri la lucrări de referință.

Ce termeni puteți găsi în acest dicționar?

În primul rând, *concepte generale specifice politicilor sociale* (stat al bunăstării, *welfare-ism*, bunăstare socială, subsidiaritate, *safety net*, ideologii ale statului bunăstării, critici aduse, criza statului bunăstării, modele de politici sociale, globalizarea politicilor sociale, echitate, justiție distributivă).

Apoi termeni legați de *domeniile ale politicilor sociale*:

* Ion Boboc, Constantin Bogdan, Doru Buzducea, Adrian Dan, Ana Maria Dima, Rodica Ghețău, Graham Giles, Simona Ilie, Bogdan Lungulescu, Livius Manea, Gabriel Mățăuan, Ruxandra Noica, Nina Petre, Marciana Popescu, Luana Pop, Lucian Pop, Marian Preda, Cosima Rughiniș, Ana Stăiculescu, Mihaela Teodorescu, Cristian Vlădescu, Mihaela Vlăsceanu, Bogdan Voicu, Malina Voicu, Cătălin Zamfir, Elena Zamfir.

- *educație* (învățământ alternativ, la distanță, particular, politici educaționale, servicii educaționale secundare);
- *sănătate* (caracteristici ale sistemelor de sănătate, acreditarea, descentralizarea acestor servicii, sănătate publică);
- *locuire* (lipsa de locuință, locuință socială, persoane fără adăpost, politici de dezvoltare urbană);
- *politici în domeniul ocupării forței de muncă* (cererea, oferta de forță de muncă, contract de muncă, creditarea angajării, piața muncii, șomaj);
- *asigurări sociale* (beneficii contribuitorii, asigurările sociale, pensia anticipată), asistență socială (beneficii bazate pe testarea mijloacelor, nevoia de asistență socială; legate de protecția copilului – abandonul, abuzul copilului, alternative la instituționalizare, familie de plasament, copil în dificultate);
- *finanțarea protecției sociale* (buget, finanțarea politicilor sociale, inflație, politică fiscală, subvenție, impozitare).

Alte noțiuni, nelegate specific de politicile sociale (utilitate, valoare, birocratie, capital uman, ciclul de viață, mișcări sociale, violență, *underclass*, eficacitate, teoria pierderii, șansă de viață, stereotip, managementul riscurilor, *learned helpness*, feminism, grup de interes, coeficientul Gini, curba Lorenz, optimalitatea Pareto).

Dicționarul se deschide cu o prezentare sintetică a aranjamentelor instituționale și financiare ale protecției sociale în perioada tranziției, realizată de către coordonatoarea dicționarului, Luana Pop. Analiza realizată pe parcursul a 80 de pagini surprinde probleme instituționale și deficite financiare ale asigurărilor sociale de pensii și invaliditate, ale sistemului de protecție socială al șomerilor, asistenței sociale, serviciilor de educație și sănătate. Perioada acoperită este cuprinsă între anii 1990 și 1999.

Spicuesc dintre problemele asupra cărora se atrage atenția. Principalele dificultăți ale sistemului de asigurări sociale sunt creșterea ratei de dependență în acești ultimi unsprezece ani, în mod continuu, prin creșterea numărului pensionarilor și scăderea numărului salariaților, astfel încât fondul a devenit deficitar. Pe de altă parte, descreșterea în termeni reali a beneficiilor de asigurări sociale

În ceea ce privește fondul de șomaj, acesta a fost excedentar în primii șapte ani de la constituirea lui, pentru a deveni în 1999 deficitar. Protecția socială a șomerilor s-a limitat mai degrabă la beneficii monetare, deci la o politică pasivă; programelor de tip activ le-au fost acordate doar 3% din totalul cheltuielilor destinate șomajului între 1991–1997, peste 60% din cheltuieli au reprezentat-o plățile beneficiilor monetare. Ajutorul de șomaj a scăzut în termeni reali în 1999 în raport cu 1991 la 85%.

Sistemul de asistență socială este prezentat pe larg, prin cele trei componente: protecția persoanelor cu handicap, protecția copiilor aflați în dificultate, asistența socială generală. Aceasta din urmă înseamnă beneficii și servicii adresate copiilor și familiei (alocație pentru copii, concediu maternal), asistența socială bazată pe testarea mijloacelor (ajutorul social, alocația de solidaritate), beneficii ocazionale sau unice, servicii pentru persoane neinstituționalizate (asistarea bătrânilor, cantina), subvenții și credite.

La sfârșit, într-un subcapitol separat, se revine cu unele precizări asupra transformărilor apărute în perioada 2000–2002.

1. Dilema: fonduri speciale sau buget de stat. În 1999, numărul fondurilor sociale a atins un maxim. Începând însă cu 2001, asistăm la reversul procesului. Unele fonduri sunt micșorate sau absorbite în buget.

2. Schimbarea strategiei descentralizării financiare. După problemele create de descentralizarea financiară prin direcționarea către nivelul local a unor beneficii, caracteristică anului 1999, la începutul anului 2000 se remarcă o tendință spre recentralizare. În 2001–2002 procesul de descentralizare este accelerat iarăși (vezi cazul educației, în special), menționându-se acum sursele finanțării, ceea ce nu elimină însă o serie de probleme.

3. Evoluțiile noi din domeniul asistenței sociale țin de adoptarea noii legi a asistenței sociale în 2001 și de introducerea venitului minim garantat.

Dicționarul reprezintă o apariție ce a fost mult așteptată de către cei interesați de domeniu, fiind și printre primele apărute, în lume, în sfera politicilor sociale.

Cristina Doboș

**MIHAELA JIGĂU ȘI MIHAI SURDU (coordonatori),
*Participarea la educație a copiilor romi: probleme, soluții,
actori, București, Editura MarLink, 2002***

Studiul, având ca autori pe Mihaela Jigău și Mihai Surdu (coordonatori), Magda Balica, Ciprian Fartușnic, Irina Horga și Laura Surdu, s-a bucurat de sprijinul reprezentanților Ministerului Educației și Cercetării – Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților, în ceea ce privește realizarea investigațiilor și obținerea de informații, referitoare la proiectele educaționale derulate și destinate populației de etnie roma, precum și de sprijinul financiar al Reprezentanței UNICEF din România, care a contribuit la realizarea de analize secundare și cercetare calitativă urmărind perspectiva autorilor și, în final, la publicarea lui.

Lucrarea se structurează pe șase capitole: 1. *Obiectivele și metodologia cercetării*; 2. *Repere conceptuale și perspective asupra eșecului școlar și a cauzelor generatoare*; 3. *Politici educaționale privind stimularea participării la educație a copiilor romi*; 4. *Rezultatele investigației*; 5. *Strategie privind stimularea participării la educație a copiilor și tinerilor romi*; 6. *Programe de intervenție educațională destinate populației de etnie roma*.

Capitolul I cuprinde cinci subcapitole care urmăresc: 1.1. *Motivarea cercetării*; 1.2. *Obiectivele proiectului*; 1.3. *Metode și tehnici de investigație*; 1.4. *Unități implicate; populație investigată – caracteristici generale*; 1.5. *Limite și dificultăți ale investigației*.

1.1. Deși Constituția României garantează dreptul la educație al tuturor copiilor și tinerilor, indiferent de origine socială sau etnică, de sex sau apartenență socială, realitatea arată că avem de-a face cu probleme serioase în ceea ce privește populația de etnie roma:

- aproximativ 25% mai puțini copii decât ceilalți în învățământul primar;
- participare școlară cu 30% mai redusă la ciclul gimnazial;

• analfabetismul este o țară pentru aproape 40% din populația adultă de etnie roma. Și mai grav este faptul că acest procent foarte ridicat de analfabetism – ne spun autorii – a crescut în perioada de după 1989, comparativ cu perioada precedentă, afectând populația tânără cu vârste cuprinse între 10 și 16 ani.

Un alt decalaj, care afectează întreaga populație de vârstă tânără, se manifestă între mediul urban și rural.

Colectivul care a participat la finalizarea studiului a încercat să surprindă și să soluționeze problematica: „Ce se poate face pentru rezolvarea situației educaționale a populației roma?”, abordând-o din trei perspective: prima, a stării de sărăcie în care se găsește o mare parte a acestei populații, a doua, a participării școlare reduse a romilor datorită diferențelor culturale, și a treia, cea care vizează eșecul instituțional și deficiențele politicilor educaționale promovate.

1.2. Obiectivele proiectului cuprind trei aspecte:

a) oferirea unei imagini cât mai exacte, asupra cauzelor care generează o participare redusă la educație a copiilor romi;

b) elaborarea unei tipologii a programelor educaționale pentru romi, derulate în perioada 1990–2000;

c) analiza politicilor educaționale privind stimularea participării la educație a copiilor romi și unele recomandări de politică educațională pentru etnicii romi.

1.3. Cercetarea a utilizat o metodologie complexă, care a permis o bună înțelegere a problematicii propuse, ea cuprinzând: analiză documentară; analiză secundară a datelor de tip cantitativ; anchetă prin chestionar; interviuri individuale; anchete sociale.

1.4. Unitățile implicate sunt cele din învățământul rural unde se instruiesc și elevi romi, numărul cuprins în studiu fiind de 5.560 unități școlare, dintre care: 2.335 grădinițe, 974 școli cu clase I–IV, 1.867 școli cu clase I–VIII, 165 licee și 219 școli profesionale și de ucenici.

1.5. Prima limită semnalată de autorii studiului este cea referitoare la analiza secundară a datelor, care se referă numai la mediul rural, cea de a doua provine din modul de înregistrare a datelor, respectiv din modul de identificare a elevilor de etnie roma, în funcție de interese/așteptări locale sau contextuale.

Capitolul 2 se oprește asupra abandonului școlar, cu sensurile sale multiple, ca: părăsire prematură a școlii, decalaj între potențialul personal și rezultate, părăsirea școlii fără o calificare, dificultățile individuale de învățare, repetenția și analfabetismul, incapacitatea de a atinge obiectivele pedagogice, eșecul la examenele finale.

În prezentul studiu, noțiunea de abandon școlar este folosită cu sensul de părăsire a sistemului de educație înainte de absolvirea învățământului obligatoriu, iar cea de neșcolarizare este utilizată cu referire la copiii în vârstă de școlarizare (7–14 ani) care nu au frecventat niciodată școala.

Cauzele eșecului școlar analizate de autori iau în considerare atât aspectele educative cât și dimensiunile de natură individuală, socială, economică, culturală și politică.

Politici educaționale privind stimularea participării la educație a copiilor romi reprezintă al treilea capitol al studiului și este structurat în patru subcapitole: 3.1. *Documente europene și internaționale pentru minoritățile etnice*; 3.2. *Cadru legislativ privind dreptul la educație al minorităților etnice în România*; 3.3. *Politici naționale de stimulare a participării la educație a copiilor și tinerilor*; 3.4. *Politici educaționale de stimulare a participării școlare special destinate populației de etnie roma*.

3.1. Mai multe documente internaționale la care a subscris și România promovează principiile nediscriminării etnice sau rasiale. Dintre cele mai importante se menționează:

- Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială (ICERD) – ratificată în anul 1970;
- Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (ICESCER) și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR) – ratificate în 1974;
- Convenția cu privire la drepturile copilului (CRC) – ratificată în anul 1990;
- Convenția UNESCO privind discriminarea în educație – ratificată în anul 1964.

În subcapitolul 2 se completează cadrul legislativ internațional din subcapitolul 1 cu cel românesc, cuprins atât în Constituție și în Legea Învățământului, cât și în alte reglementări special destinate prevenirii și combaterii discriminării.

În subcapitolul 3 se pune problema participării școlare și a măsurilor de reformă a educației de după 1990, iar în subcapitolul 4 sunt urmărite politicile de ameliorare a participării școlare la nivel general, dar în mod special la populația roma.

Capitolul 4 cuprinde **Rezultatele investigației** cu subcapitolele: 4.1. *Participare la educație, abandon școlar, neșcolarizare*; 4.2. *Determinanți ai participării la educație*; 4.3. *Soluții propuse de cadrele didactice privind stimularea participării la educație a copiilor de etnie roma*.

4.1. Accesul la educație presupune, în fapt, asigurarea rețelei de instituții școlare, dotarea cu materiale didactice, resurse umane sub aspect numeric, raportul elevi/profesor – care în anul școlar 2000–2001 a fost 13,5 în rural față de 17,3 în mediul urban, ne spune studiul, privilegiind elevii din mediul rural, dar și aspectul calitativ, cu consecințe asupra performanțelor actului educațional.

4.2. Conform unui model interpretativ multidimensional, succesul și eșecul școlar sunt influențate de multiple variabile independente, cum ar fi:

- variabile de context: nivelul de dezvoltare a localităților, mărimea localității, structura ocupațională a populației, gradul de izolare (distanța față de cel mai apropiat oraș) etc.;
- determinanți școlari;
- caracteristici individuale ale elevilor;
- determinanți sociofamiliali.

4.3. 20% dintre unitățile școlare – precizează studiul – au inițiat programe la nivel local, regional sau național pentru reducerea neparticipării școlare. Cu toate acestea, numai o cincime dintre școli semnaleză diminuarea numărului de cazuri de abandon.

Soluțiile indicate de managerii unităților școlare, în care sunt cuprinși elevi de etnie roma, cu prilejul cercetării asupra învățământului rural din România vizează:

- sprijin material și financiar pentru copiii romi și familiile acestora;
- colaborarea cu familia pentru a stimula interesul acesteia și al copiilor pentru școală;
- colaborarea cu instituțiile și autoritățile locale;
- aplicarea de sancțiuni familiilor.

Capitolul 5 cuprinde următoarele obiective generale importante:

1. Creșterea gradului de cuprindere a copiilor și tinerilor romi, în toate nivelurile de învățământ.

2. Ameliorarea calității resurselor umane ale învățământului, în scopul creării unui mediu educațional stimulativ pentru copiii romi.

3. Proiectarea ofertei educaționale în scopul promovării interculturalității.

4. Asigurarea accesului adulților romi la educație și formare.

5. Deschiderea școlii către comunitate și diversificarea proiectelor de parteneriat cu actorii la nivelul comunității.

6. Elaborarea unui sistem național de monitorizare a participării școlare a copiilor și tinerilor romi, în scopul fundamentării măsurilor de ameliorare.

7. Valorificarea exemplelor de succes din cadrul programelor și proiectelor educaționale naționale și europene, destinate populației roma.

În cadrul subcapitolului 3 ni se prezintă sistemul „zonelor de educație prioritară” (ZEP) inițiat în Anglia în 1967, preluat ulterior în Franța (1981), având ca obiectiv sprijinirea acțiunilor educative, în zonele în care condițiile geoeconomice și sociale constituie un obstacol pentru reușita școlară a elevilor, apoi dezvoltat în majoritatea statelor membre ale Uniunii Europene.

În cadrul capitolului se exemplifică acest model ZEP pe o unitate de învățământ, în vederea identificării multiplelor cauze, care generează fenomene de neșcolarizare și abandon școlar.

- Descrierea zonei și a populației țintă (cartier de la periferia orașului; defavorizat socioeconomic; cu o mare concentrare a populației de etnie roma; primul grup țintă: copii de 11–16 ani, neșcolarizați sau care au abandonat școala de peste 2 ani; al doilea grup țintă: elevi cu dificultăți de învățare și cu risc major de eșec școlar, copiii neșcolarizați în vârstă de până la 10 ani și elevi care au abandonat școala de mai puțin de 2 ani).

- Descrierea școlii: dimensiunea școlii – 525 elevi, dintre care, 75 elevi care definesc primul grup țintă: 3 clase x 25 elevi, și 450 elevi cu atributele celui de-al doilea grup țintă: 18 clase (câte 2 clase/nivel) x 25 elevi; tipuri de programe oferite de școală: pentru primul grup țintă durata programului este de 3 ani și are ca scop: asigurarea unui minim de cunoștințe de bază – 2 ani –, iar profesionalizarea – 1 an, iar pentru al doilea grup țintă programul se derulează pe numărul minim de ore/săptămână și dobândirea unei minime profesionalizări; organizarea programului școlar în regim de semiinternat cu asigurarea mesei de prânz la școală (finanțare din partea statului; a ONG-urilor) și pregătirea individuală a elevilor în școală, după orele de curs, cu asistență din partea unui personal specializat; managementul instituției, infrastructură și mobilier; dotare cu mijloace de învățământ; resurse umane: selectarea, stimularea și formarea personalului didactic; oferta educațională

(metodologii activ-participative și activități extrașcolare pentru elevi, programe de educație a părinților, servicii de consiliere atât pentru elevi cât și pentru familiile acestora).

- Centru de resurse ZEP.
- Costuri estimate.

Ultimul capitol cuprinde un inventar al proiectelor derulate în România, în perioada 1998–2002, care au urmărit stimularea participării la educație a copiilor și tinerilor romi.

Principalele instituții promotoare de astfel de programe au fost:

- instituții publice (centrale și locale);
- organizații nonguvernamentale;
- organizații internaționale care au reprezentanțe în România, ambasade etc.;
- agenți economici;
- partide politice.

S-au detașat, ca activitate derulată în România, ONG-uri ale romilor (23%) și cele cu rol în protecția copilului aflat în dificultate (18%), precum și organizații internaționale (19%).

Studiul surprinde un fenomen cronic al societății românești și tocmai din acest motiv este demnă de semnalat preocuparea colectivului de autori, cu atât mai mult cu cât ei încearcă să ofere și soluții concrete, actuale, la controversata problematică a participării copiilor și tinerilor romi la procesul de școlarizare și instruire.

Adina Mihăilescu

G. EYAL, I. SZELENYI, E. TOWNSLEY, *Capitalismul regional din Europa De Est, București, Editura Omega, 2001**

Lucrarea sociologilor G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, aduce în prim plan controversatul fenomen al tranziției. Acesta este motivul pentru care cred că apariția acestei cărți este demnă de semnalat, într-un spațiu interesat de un punct de vedere despre o problemă cu care s-a confruntat mai bine de unsprezece ani. Cartea propune teze și informații referitoare la un subiect actual încă neepuizat, atât sub aspect al datelor, cât și al cadrului teoretic. Lucrarea se adresează nu numai specialiștilor în problemele Europei de Est, ci și politologilor, economiștilor și mai ales sociologilor, deoarece autorii încearcă să contribuie la o nouă paradigmă sociologică, și anume sociologia neoclasică. Dacă teoreticienii sociologiei clasice sunt preocupați de dinamica și originile capitalismului, de unicitatea acestuia față de construcțiile socioeconomice concurente, promotorii sociologiei neoclasică pun în centrul atenției diversitatea formelor de capitalism, se interesează de capitalismele regionale și încearcă să supună tipurile de capitalism unei analize comparative. Sociologia neoclasică încearcă să explice „diversificările capitalismului și diferențele în ceea ce privește originile și modul lor de acțiune”¹.

Eyal, Szelenyi și Townsley oferă un nou punct de vedere asupra tranziției la capitalism în Europa Centrală, în măsura în care acest proces a fost posibil în absența unei clase de proprietari privați.

Observând faptul că în țările fost socialiste, după 1989, nomenclatura comunistă era cea care predica despre capitalism și luând în considerare teoria capitalismului politic a sociologilor Jadwiga

* Recenzie la *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, București, Editura Omega, 2001.

¹ G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, *op.cit.*, p. 249.

Staniszkiș și Elemer Hankiss² (care afirmau că oficialitățile comuniste au avut oportunitatea de a rămâne la vârf și s-au folosit de funcțiile lor pentru a transforma bunurile publice în proprietate privată), autorii au inițiat în 1990 un sondaj în șase țări din Europa Centrală și de Est (Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Bulgaria, Rusia) pentru a verifica aceste afirmații³. Studiul a fost realizat între 1993 și 1994 (cu excepția Slovaciei unde cercetarea a avut loc în 1997). Majoritatea datelor analizate în carte și pe care sociologii și-au construit discursul teoretic provin doar din trei țări: Ungaria, Polonia și Republica Cehă.

Există câteva întrebări cărora autorii s-au străduit să le dea un răspuns. Ce s-a întâmplat cu nomenclatura comunistă? S-a menținut la putere? Care sunt elitele care au mijlocit trecerea de la sistemul socialist la capitalism și care sunt originile lor? Capitalismul Europei Centrale și de Est s-a format după modelul clasic al capitalismului vest-european? Există o clasă de proprietari care a facilitat procesul? Când și cum s-a format clasa de proprietari și ce anume au în proprietate?.

Rezultatele cercetării au infirmat teoria lui Staniszkiș și Hankiss: nu există dovezi că vechea nomenclatură comunistă reușise să se transforme în burghezie proprietară. Mai mult decât atât, nu există o clasă de proprietari privați, deci nu existau condițiile pentru formarea capitalismului de tip clasic. Principalele instituții ale economiei de piață și ale democrației fuseseră însă create și funcționau.

Acesta a fost punctul de plecare pentru elaborarea unei noi teorii asupra tranziției la capitalism, în măsura în care capitalismul care urma să se formeze în această parte a Europei era construit în absența capitaliștilor. În toate celelalte regiuni istorice în care s-a dezvoltat capitalismul modern, au existat forme ale proprietății private și clase de proprietari. Capitalismul construit pe ruinele socialismului de stat din Europa Centrală și de Est se face în absența burgheziei economice. Iată deci că Europa Centrală nu o poate lua pe drumul bătătorit. Poate nici destinația către care se îndreaptă nu mai este cea a capitalismului clasic.

Capitalismul est-european, un capitalism fără capitaliști, este un alt tip de capitalism decât cel teoretizat de K. Marx și A. Smith, „capitaliști înainte de capitalism”, și altul decât cel anticipat de teoreticienii „capitalismului după capitaliști” din secolul XX (capitalismul marilor organizații corporatiste în care rolul semnificativ nu îl mai joacă proprietarii individuali, ci agenții care dețin *know-how*-ul tehnic sau managerial).

Dacă nu există o burghezie economică și în condițiile în care nici foștii activiști nu sunt cei care conduc tranziția, cine sunt cei care pun bazele capitalismului? Eyal, Szelenyi și Townsley identifică agenții capitalismului est-european în rândul *intelligentia* (foștii disidenți) care s-au aliat cu tehnocrații socialiști⁴.

Baza teoretică este oferită de unele teze ale lui Pierre Bourdieu. Acesta înțelege „acțiunea socială, ca o desfășurare strategică de diferite forme de capital (economic, social/politic și cultural) într-un spațiu social guvernat de interese și înclinații moștenite (*habitus*)”⁵. Sociologii disting trei spații sociale distincte în Europa Centrală și de Est a ultimilor cincizeci de ani: precomunismul, comunismul și postcomunismul și încearcă să facă o analiză a tipului de capital dominant la elitele conducătoare. Autorii observă că schimbarea socială, care a înlocuit un tip de ordine socială cu o alta, a presupus și o schimbare în rândul ierarhiei capitalurilor, indivizii trebuind să „își ajusteze propriile traectorii”. Astfel, cei care se aflau în vârful ierarhiei în precomunism erau acolo doar în măsura în

² Jadwiga Staniszkiș, *The Dynamics of Breakthrough*, Berkeley, University of California Press, 1991; Elemer Hankiss, *Est European Alternatives*, Oxford, Clarendon Press, 1990.

³ Proiectul condus de Ivan Szelenyi și Donald Truman a presupus realizarea la scară mare a unor sondaje cu tema „Stratificarea socială în Europa de Est după 1989”.

⁴ Autorii iau în considerare punctul de vedere a lui Ersebet Szalai, care afirmă că, la sfârșitul perioadei socialiste, fosta nomenclatură era fragmentată în birocrați și tehnocrați. 1989 reprezintă victoria fracțiunii tehnocrate împotriva fracțiunii birocrate.

⁵ Michael D. Kennedy, *Capitalism, cultură și istorie postcomunistă*, articol reprodus de G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, în *op.cit.*

care dețineau capital economic. În timpul socialismului s-a produs o nouă schimbare de paradigmă și deci o ajustare a capitalului. Cel care avea acum valoare era capitalul politic (ca formă a capitalului social). Fostul capital politic devine un dezavantaj în postcomunism. Schimbarea socială impune o nouă schimbare în ierarhia capitalurilor; cel care dobândește acum valoare este cel cultural.

Capitalismul postcomunist este condus, deci, de cei care dețin capitalul cultural – de foștii disidenți intelectuali și de fracțiunea tehnocrată (comuniștii reformiști). Capitalismul devine un proiect inițiat în perioada comunistă de *intelligentia* (cel de-al doilea proiect al burgheziei culturale) care, inspirată de proiectul burgheziei culturale central europene din secolul XIX (primul proiectul al burgheziei culturale: *intelligentia* central europeană s-a considerat agentul istoric care promova idealurile societății burgheze și care împreună cu aceasta a preluat sarcina modernizării), respinge ordinea politică, în numele societății civile. Ca și predecesorii lor din secolul trecut, ei au o viziune proprie asupra construirii capitalismului și își asumă rolul de lideri intelectuali. La rândul lor, spre sfârșitul perioadei socialiste, comuniștii reformiști resping ordinea economică în numele disciplinei monetare și pieței libere. Deci ambele categorii ajung separat la ideea că sistemul comunist a apus. Nici unui nu-și puteau atinge scopurile cât timp birocrația era la putere. Tehnocrații intră în contact cu lucrările samizdat ale *intelligentiei* și constată că discursul despre autonomia individuală, despre libertate și societatea lipsită de clase reprezintă o altă față a discursului lor. Lucrările disidenților le-au permis tehnocraților să-și promoveze ideile despre capitalism și economia de piață. La rândul lor, intelectualii „realizează” că au nevoie de simțul practic a tehnocraților. Astfel, între intelectualii disidenți și tehnocrații dominați de o nouă ordine se formează o alianță, care se angajează în uriașa sarcină a tranziției. Ei își reformulează ideologiile despre monetarism și societate civilă, în cadrul unei mentalități de guvernare manageriale, care asigură coeziunea noului bloc de putere. Identificând agenții care asigură tranziția postcomunistă, autorii nu fac altceva decât să dea nașterea unor noi întrebări, care așteaptă răspunsuri din partea sociologiei neoclasică: Care este tipul de capitalism spre care se orientează Europa Centrală și de Est? Capitalismul fără capitaliști se îndreaptă spre un stadiu avansat al capitalismului de tip corporatist? Care este relația dintre capitalismul occidental și cel est-european?

De asemenea, lucrarea lui Eyal, Szelenyi, Townsley ne face să ne punem întrebări referitoare la postcomunismul românesc. Cum stau lucrurile în tranziția românească? Este clar că fracțiunea tehnocrată comunistă nu a fost suficient de puternică pentru a se putea desprinde de birocrația politică. De asemenea, intelectualii disidenți, mult mai slab reprezentați, fie au emigrat (dar nu au găsit o diasporă puternică, ca în cazul Ungariei), fie au acționat individual, nereușind să pună bazele unui proiect reformator. Care au fost agenții care au condus tranziția la noi? Spre ce tip de capitalism ne îndreptăm? La ce distanță ne aflăm acum de fostul spațiu sovietic, unde nomenclatura a devenit peste noapte burghezie proprietară și unde autorii găsesc capitaliști, dar nu găsesc capitalism? Iată câteva întrebări pe care cei în măsură să ofere răspunsuri ar trebui să le ia în considerare.

Ioana Daniela Popa

***** *Romania: Local Social Services Delivery Study, Banca Mondială, 2002***

Romania: Local Social Services Delivery Study este un raport al Băncii Mondiale, elaborat, în anul 2002, de specialiști ai Băncii Mondiale în colaborare cu o echipă de specialiști români coordonată de Maria Sandor, echipă din care au făcut parte: Ana Bleahu, Marin Burcea, Petru Filip, Andra Aldea Lăzăroiu, Sebastian Lăzăroiu, Luana Pop, Adriana Sandu, Vel Zamfirescu. Studiul a fost finanțat de Departamentul Administrației Publice Locale.

Raportul abordează problema descentralizării furnizării serviciilor sociale în România.

În primul capitol, autorii fac o scurtă introducere a teoriilor descentralizării și evidențiază contextul furnizării serviciilor sociale în România. Vorbind despre contextul actual, autorii pun în discuție situația de la care s-a plecat la începutul anilor '90, în ceea ce privește serviciile de asistență socială. Sunt trecute în revistă schimbările legislative, care au condus la crearea unui nou cadru de furnizare a acestor servicii sociale. Capitolul unu continuă cu o scurtă introducere teoretică, fiind menționate conceptele de echitate, eficiență și eficacitate, stimulente și responsabilitate. Este evidențiată metodologia care a stat la baza cercetării de teren. Autorii fac, în finalul acestui prim capitol, un scurt rezumat al informațiilor cuprinse în capitolele următoare.

Capitolul doi pune în discuție dezvoltările produse, în ceea ce privește finanțarea și administrarea autorităților locale, și evaluează progresele realizate în implementarea acestor schimbări la nivel local. Așa cum precizează și autorii, capitolul doi trece în revistă situația actuală a Consiliilor Locale în termeni de administrare și finanțare, precum și principalele schimbări care au avut loc o dată cu adoptarea noii legi a administrației publice locale. În prima secțiune a acestui capitol sunt explicate schimbările la nivelul finanțării locale, iar în a doua secțiune se analizează felul în care s-au desfășurat aceste procese la nivel local, avându-se în vedere datele din cercetarea de teren. Cele cinci unități teritoriale cuprinse în cercetarea de teren au fost: județele Covasna, Hunedoara, Timiș, Tulcea și Sectorul 5 din București. S-a examinat modul în care reformele privind finanțarea locală au afectat diferite tipuri de guvernări locale și impactul schimbărilor privind transferurile interguvernamentale, în cadrul autorităților locale.

Capitolul trei descrie contextul instituțional al celor trei sectoare sociale acoperite în acest studiu și anume: educația, sănătatea și asistența socială, și implicațiile reglementărilor instituționale asupra calității furnizării serviciilor sociale.

Capitolul patru evidențiază aspectele finanțării în sectorul social, concentrându-se asupra rolului autorităților locale. Sunt examinate, în detaliu, responsabilitățile ce revin autorităților locale în cele trei sectoare: sănătate, educație, beneficii sociale acordate persoanelor în dificultate.

În capitolul cinci sunt discutate schimbările produse în furnizarea serviciilor sociale din perspectiva beneficiarilor acestora. În primele două secțiuni ale acestui capitol, autorii au în vedere furnizarea serviciilor sociale și accesul la aceste servicii sociale, luând în considerare factori economici, sociali, geografici și financiari. A treia secțiune examinează modul de alocare a resurselor și serviciilor oferite, iar secțiunea a patra pune în discuție probleme legate de participare și responsabilitate. Este introdusă în secțiunea a patra implicarea organizațiilor nonguvernamentale în furnizarea serviciilor sociale, pentru ca în ultima secțiune să se aducă în discuție „sensibilizarea” serviciilor sociale.

Capitolul șase este cel care prezintă considerațiile finale și implicațiile politicilor sociale corespunzătoare.

Pe baza analizării datelor din cercetarea de teren, autorii acestui studiu au formulat și o serie de concluzii, privitoare la schimbările care au avut loc în urma adoptării Legii administrației publice locale, cu accent pe furnizarea serviciilor sociale.

Concluziile studiului

Autoritățile românești au stabilit rolul crescut al autorităților locale, în furnizarea serviciilor sociale ca o prioritate și au legat acest proces de procesul de reformă a administrației publice și a relațiilor financiare interguvernamentale, care are loc la nivelul întregii țări. Experiența legată de descentralizarea serviciilor sociale în România oferă unele lecții importante de politică socială, care încep deja să formeze viitoarele politici și indică beneficiile potențiale, dar și capcanele descentralizării.

În unele zone, descentralizarea a eșuat.

Descentralizarea fiscală a beneficiilor pentru săraci și-a compromis eficiența și a condus la erodarea rețelei de securitate socială. Finanțarea de la bugetul local a beneficiilor, prin testarea mijloacelor, a însemnat că multe dintre cele mai sărace Consilii Locale, ale căror nevoi sunt

numeroase, n-au fost capabile să acorde aceste beneficii. În acest sens, la momentul elaborării acestui studiu, nu exista un program antisărăcie pentru gospodăriile sărace în România. Pentru a rezolva această problemă, Guvernul a adoptat măsura recentralizării finanțării și administrării acestor beneficii. Ministerul Muncii și Solidarității Sociale a pregătit Legea venitului minim garantat, care propune centralizarea finanțării beneficiilor de asistență socială prin transferuri către Consiliile Locale. Direcționarea beneficiilor va rămâne responsabilitatea autorităților locale.

În alte zone, descentralizarea pare a fi foarte eficientă. Descentralizarea protecției copilului la nivelul județelor a diversificat reglementările privind finanțarea și furnizarea serviciilor de protecție a copiilor, prin creșterea oportunităților autorităților județene de a lucra în parteneriat cu ONG-uri, sponsori și alte instituții din cadrul societății civile. Alte exemple de colaborare între autoritățile locale și ONG-uri, cum ar fi cele implementate de Fondul de Dezvoltare socială, ilustrează potențialul unei sensibilități crescute, printr-o mai mare implicare a comunității în furnizarea acestor servicii.

Educația este zona politicilor sociale unde există, probabil, cel mai mare potențial pentru descentralizare. Guvernul a transferat deja responsabilitatea finanțării personalului didactic la nivel local. În plus, experimentul cu 'școlile reprezentative' indică faptul că pot fi delegate, la nivel local, și responsabilitățile privind managementul personalului didactic și elaborarea curriculumului. O evaluare atentă a capacității la nivelul școlii și a beneficiilor care pot deriva de aici, în termeni de participare crescută din partea părinților, poate oferi o informație legată de necesitatea ca România să meargă spre o mai mare autonomie locală.

Există, deci, avantaje și dezavantaje ale procesului de descentralizare, importantă fiind găsirea modalităților potrivite, în scopul maximizării avantajelor și minimizării aspectelor negative care pot apărea în urma acestui proces de schimbare. Pentru ca autoritățile locale să-și poată îndeplini obligațiile ce le revin, este necesar ca ele să aibă și pârghiile necesare de intervenție.

Cristina Băjenaru